

PREKLADY Z CHORVÁČTINY DO SLOVENČINY V ROKOCH 1990–2000

Tradícia chorvátsko-slovenských vzťahov

Umelecký preklad patrí nepochybne medzi najhodnotnejšie produkty kultúrnych vzťahov dvoch národov. Prenáša nás cez jazykové bariéry a umožňuje nám tak oboznámiť sa s literárnym bohatstvom iných krajín. Preklad, ako akýsi globálny šíriteľ ľudskej myšlienky, zohráva v svetových dejinách dôležitú úlohu.

Cieľom tejto práce je priniesť poznatky o prekladoch z chorváčtiny do slovenčiny v rokoch 1990–2000 a doložiť tak rozsah a intenzitu chorvátsko-slovenských kultúrnych a literárnych vzťahov v tomto období. Desaťročie, na ktoré sme sa sústredili, prinieslo oboj krajinám výrazné politické a spoločenské zmeny. Chorvátom i Slovákom sa splnil sen o štátnej samostatnosti a tým sa ich vzťahy vymanili z istej anonymity, v ktorej tieto národy žili v predchádzajúcich, dnes už nejestvujúcich štátnych formáciách: v Juhoslávii a Československu. Zároveň však musíme upozorniť na to, že spolupráca chorvátskeho a slovenského národa bola už v minulosti veľmi silná a má stáročnú tradíciu.

Podľa Emila Horáka sú chorvátsko-slovenské kultúrne vzťahy „determinované najmä týmito skutočnosťami: genetickou príbuznosťou, z ktorej sa odvodzuje jazyková blízkosť, mentalita, obyčaje i mytológia, a geopolitickým priestorom, pre ktorý je charakteristická geografická blízkosť, ale aj osemstoročné spolužitie v rámci jedného štátneho útvaru – Uhorska...“ (1998, s.155).

Chorváti a Slováci žili spoločne v Uhorsku od roku 1102, kedy bola medzi Chorvátskom a Uhorskom konštituovaná personálna únia. Tým sa vytvorili osobitne priaznivé podmienky pre rozvoj chorvátsko-slovenskej kultúrnej spolupráce. Oba slovanské národy tu museli čeliť národnostnému útlaku zo strany Maďarov a obhajovať svoje práva. Spoločné idey a ciele

chorvátskeho a slovenského národa v rámci Uhorska tvorili základ ich rozmanitých a prínosných vzťahov v oblasti politiky, kultúry i literatúry.

Chorvátsko-slovenské kontakty nadobudli na intenzite najmä v období existencie Academie Istropolitany v 15. storočí a v 17. storočí sa stala významným kultúrnym a duchovným centrom Trnava a Trnavská univerzita.

V prvej polovici 19. storočia nastáva jedna z vrcholných fáz chorvátsko-slovenských vzťahov – obdobie slovenského romantizmu a chorvátskeho ilyrizmu. Spolupráca Chorvátov a Slovákov sa plodne rozvíjala najmä v rámci štúrovského a ilýrskeho hnutia, kde sa kontaktovali najvýznamnejšie osobnosti ich kultúrneho a politického života. Spoločné snahy Chorvátov a Slovákov o obhájenie národnostných práv vyvrcholili v revolúcii v roku 1848, ktorá sa ale pre oba národy skončila obrovským sklamaním.

Rozpadom Rakúsko-Uhorska v roku 1918 a vznikom nových štátnych útvarov – Československa a Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov – chorvátsko-slovenské kontakty prestali byť priame a „znehľadnili sa pojmami *československý* a *juhoslovenský* (Horák, 1998, s. 181). Je ale nevyvrátiteľnou skutočnosťou, že v tomto čase, najmä v období po druhej svetovej vojne, sa preložilo z chorvátskej literatúry do slovenčiny najviac titulov, vrátane najrepresentatívnejších diel súčasných autorov.

V roku 1991 sa na mape Európy objavilo Chorvátsko ako samostatný štát a o dva roky neskôr sa osamostatnilo aj Slovensko. Nezávislý kultúrny rozvoj týchto staronových štátov im opäť umožnil obnoviť a posilniť svoje kontakty.

Dôležité je ešte upozorniť na skutočnosť, že práca sa venuje iba knižným vydaniam prekladov. Chorvátska literatúra však bola, ako aj v predchádzajúcich obdobiach, predstavovaná tiež na stránkach časopisov, novín, v rozhlasových reedíciách, na televíznych obrazovkách a divadelných doskách.

Preklady z chorváčtiny do slovenčiny v rokoch 1990 – 2000

Devädesiate roky dvadsiateho storočia priniesli Chorvátom i Slovákom veľmi závažné politické a spoločenské zmeny, ktoré značne ovplyvnili vývin kultúrneho života v oboch krajinách.

V roku 1990 chorvátsky i slovenský národ, ešte ako súčasť Juhoslávie a Československa, prispeli k úspešnému rúcaniu bariér, ktoré po desaťročia rozdeľovali Európu na kapitalistický západ a komunistickou ideológiou ovplyvnený východ.

Zvrhnutím totalitného režimu a zavedením demokratického modelu štátu sa uvoľnila politická i spoločenská situácia a Chorvátom a Slovákom sa tak vytvorili veľmi priaznivé podmienky pre obhájenie ich štátnej samostatnosti.

Dokazovanie svojbytnosti oboch národov muselo však nutne spočívať aj v dokladaní ich kultúrnej úrovne a prezentovaní kultúrneho dedičstva, čím mohli najpresvedčivejšie zdôvodniť ich príslušnosť do rodiny vyspelých európskych národov.

Snaha o štátnu nezávislosť Chorvátov a Slovákov po stáročia zblížovala a zintenzívňovala vzťahy medzi nimi. Naplnenie ich spoločného cieľa v devädesiatych rokoch malo veľmi pozitívny dopad na rozvíjanie kultúrnych kontaktov, čoho dôkazom je aj suma prekladateľských aktivít v tomto desaťročí.

V rokoch 1990–2000 bolo z chorváčtiny do slovenčiny preložených 78 titulov od tridsiatich chorvátskych autorov, čo je nepochybne pozoruhodný počet. Najviac prekladov vyšlo v roku 1997 (16 titulov) a najmenej v roku 1994 (1 titul). Radikálna zmena politického zriadenia v oboch krajinách však nemala vplyv len na počet prekladov, ale odrazila sa aj pri výbere ich tématicky.

Novozavedený demokratický systém priniesol okrem iného aj slobodu slova, tlače a vierovyznania. Komunistická ideológia hlásala ateizmus, čo Chorvátsko a Slovensko, kde väčšinu obyvateľstva tvoria kresťania, veľmi zle znášalo. Preto, po revolúcii v roku 1989, začali chorvátski a slovenskí duchovní s nadšením a slobodne rozvíjať svoju spoluprácu. Do roku 2000 bolo preložených do slovenčiny až 22 titulov s náboženskou tematikou, čo tvorí viac ako 25 % celkového počtu prekladov. Sú to najmä kázne, rozjímania, duchovné cvičenia a biografie významných osobností cirkvi. Najprekladanejšími autormi takýchto publikácií sú *Tomislav Ivančić* (7 titulov), *Slavko Barbarić* (4 tituly) a *Juraj Gusić* (3 tituly). Pre doplnenie môžeme uviesť, že aj Chorváti majú záujem o slovenskú náboženskú literatúru: v roku 1999 bol v Záhrebe vydaný preklad knihy Jána Chryzostoma Korca *Od barbarskej noci* (*Od one barbarske noći*) a v roku 2000 preklad knihy Stanislava Stolárika *Humenské kolégium a traja košickí mučeníci* (*Humenski zavod i trojica košičkih mučenika*).

Musíme však upozorniť na fakt, že blízke kontakty slovenského a chorvátskeho duchovenstva v súčasnosti sú opäť len odrazom dlhej tradície ich vzťahov a spoločných chorvátsko-slovenských dejín.

Presne polovicu prekladov z chorváčtiny, 39 titulov, tvoria diela s historickou tematikou. Tu nastala veľmi špecifická situácia, pretože 37

z nich sú preklady historických románov *Marije Jurić Zagorky* (1883–1957). Táto autorka, ktorá sa preslávila aj ako prvá profesionálna chorvátska spisovateľka a novinárka, je na Slovensku už roky dobre známa a jej meno na titulnej stránke prekladu zaručuje dobrú predávanosť publikácie. Historické prostredie, v ktorom sa odohrávajú jej romány (15.–18. storočie), je slovenskému čitateľovi veľmi blízke, práve vďaka tomu, že v tomto období bolo Slovensko i Chorvátsko súčasťou Uhorska. Branislav Choma sa o literárnej tvorbe Marije Jurić Zagorky vyjadruje takto: „Ťažisko jej tvorby je v dobovo aktuálnych historických románoch, ktoré písala zručne, vtipne, s dôrazom na dialógy, v štýle dumasovsko-scottovskom, ale túžbou predstaviť chorvátsku minulosť a posilniť národné povedomie...“ (1997, s. 84). Musíme však podotknúť, že chorvátski literármi kritici spochybňujú umeleckú hodnotu jej historických diel a ich žáner považujú za triviálny. Podľa ich názoru, v Zagorkiných románoch chýba psychologizácia postáv a jej hrdinovia sú buď jednoznačne kladní, alebo jednoznačne záporní. Vo všeobecnosti je ale tento typ literatúry medzi čitateľmi veľmi obľúbený a to je dôvodom jeho vysokej prekladateľnosti. „O preložení či nepreložení totiž nerozhoduje hodnota diel ani celková úroveň vysielajúcej literatúry, ale literatúra prijímajúca, limitovaná komplexom reálnych historicko-spoločenských a ekonomických podmienok.“ (Jankovič, 1997, s. 7). A práve limitované finančné možnosti vydavateľstiev, ktoré spôsobil rozvoj súkromného podnikania v novom politickom systéme, spôsobili prikláňanie sa k prekladaniu na trhu osvedčených titulov. Napriek týmto skutočnostiam, nemožno poprieť fakt, že Marija Jurić Zagorka je najprekladanejšou chorvátskou autorkou v devädesiatych rokoch na Slovensku.

Ďalším preloženým dielom (1999) s historickou tematikou je román *Ivana Aralicu* (1930) *Asmodeov šál*, ktorý má všetky znaky vysokej, náročnej, pôsobivej a originálnej literatúry. Dej románu sa odohráva koncom 17. storočia a je to príbeh fatálnej ženy a osudovej lásky.

Takisto román zo záhrebskej histórie *Zlatníkovo zlato* (autor: August Šenoa) disponuje vysokými umeleckými kvalitami. Román bol preložený do slovenčiny už v roku 1939 a vyšiel aj v roku 1944. Jeho súčasný preklad (1990) môžeme považovať za veľmi prínosný pre slovenského čitateľa.

Z chorvátskej literatúry pre deti a mládež bolo preložených sedem titulov. V roku 1991 vyšla vo vydavateľstve Mladé letá knižka poviedok *Ivany Brlić-Mažuranić* (1874–1938) *Ctiborova hora a iné rozprávky* (Príče iz davnine). Táto spisovateľka je najvýznamnejšou chorvátskou autorkou diel pre deti a mládež, kritikou nazývaná aj „chorvátsky Andersen“. Jej knižky sú plné fantázie, ľudového poznania a slovanskej mytológie.

V tom istom roku vyšla z detskej chorvátskej literatúry aj publikácia *Poštár a vtáci a iné rozprávky* (autori: Marino Zurl a Branislav Glumac) a v roku 1998, vo vydavateľstve Motýľ, *Damianovo jazero* (autor: Anto Gardaš). Ostatné štyri tituly (Hrvoje Hitrec – Krátki ľudia; Duro Zrakić – Všetci ma majú radi, iba môj otec nie; Stjepan Tomaš – Ostali mi iba sny; Josip Cvenić – A drž pevne joystick) sú určené skôr dospievajúcej mládeži.

Ďalším prínosom prekladateľských aktivít, najmä pre upevňovanie vzťahov medzi Chorvátmi a Slovákmi, sú preklady publikácií o dominantných osobnostiach chorvátsko-slovenskej kultúrnej spolupráce.

Veľmi významným je preto preklad monografie *Igora Gostla – Bohuslav Šulek: otec chorvátskej odbornej terminológie* (1997). Tento štúrovec pôsobil v Záhrebe od roku 1938 a stal sa tu z neho popredný činiteľ chorvátskeho ilyrskeho hnutia, najskôr novinár, redaktor a prekladateľ, neskôr skvelý filológ a lexikograf, jeden z prvých predstaviteľov Záhrebskej filologickej školy, ktorý významne zasiahol do smerovania vývinu moderného chorvátskeho spisovného jazyka. Bohuslav Šulek zastáva v dejinách chorvátskej jazykovedy významný post aj ako zakladateľ chorvátskej odbornej terminológie a jeho osobnosť a dielo povýšili chorvátsko-slovenské kontakty na najvyšší možný stupeň.

Okrem skutočností zo života spomínaného národovca, sú v monografii pomerne podrobne zachytené aj kľúčové udalosti vtedajšieho politického diania.

V roku 1998 vydalo Hudobné národné centrum zborník s názvom *Josip Andrić a Slovensko*. Tento Chorvát „bol prvým oduševneným propagátorom Slovenska v medzivojnovom Chorvátsku a tamojším tvorcom tradície chorvátsko-slovenského priateľstva“ (Choma, 1997, s. 37). Pôsobil ako básnik, prozaik, hudobník, umelecký kritik a kultúrny politik. V roku 1942 napísal slovenskú gramatiku *Slovnica slovačkog jezika* a o dva roky neskôr aj dejiny slovenskej hudby *Slovačka glazba*. Ako skladateľ zhudobnil básne Hviezdoslava, Haľamovej a vytvoril skladby Kukučínov hrob, Bratislavský hrad, Drotárska dolina a i. Zo života chorvátskych Slovákov napísal i román *Velká láska* (Velika ljubav), ktorého preklad bol v devädesiatych rokoch vydaný dvakrát: v roku 1992 a 1999.

Musíme však pripomenúť, že osobností, ktoré zasvätili svoj život rozvíjaniu chorvátsko-slovenskej kultúry, je oveľa viac a s ich životom a dielom sa máme možnosť oboznámiť nielen prostredníctvom prekladov, ale aj vďaka pôvodnej literatúre. Ako literatúru so spoločenskovednou tematikou sme označili dva tituly: publikáciu *Človek – demokracia – poznanie*, s podtitulom *Zo súčasnej chorvátskej filozofie*, a dielo *Franja Tudjmana*,

prvého prezidenta novodobej Chorvátskej republiky, *Dejinný údel národov*. Oba preklady vyšli v roku 2000.

Ostatné preložené publikácie (6 titulov) sa nedali jednoznačne tematicky zaradiť. Sú to napríklad príbehové prózy a spoločenské romány. Z týchto diel ešte spomenieme knižku *Paja Kanižaja Autobiografija, aforizmy a iné izmy*. P. Kanižaj je veľmi plodným chorvátskym autorom dvadsiateho storočia. Vydáva knihy pre dospelých, deti a píše aj divadelné inscenácie. Jeho tvorba bola ocenená množstvom významných domácich i zahraničných cien. Napísal aj scenár pre celovečerný kreslený film, *Podivné príhody učňa Chlapčeka* – na motívy Ivany Brlić-Mažuranić, ktorý bol nominovaný na Oscara. Na Slovensku sú preklady jeho diel známe čitateľom novín i poslucháčom rozhlasu od polovice šesdesiatych rokov.

Podľa nášho názoru je tiež dôležité upozorniť na fakt, že v rokoch 1990–2000 bolo preložené iba jedno dielo z chorvátskej poézie (Ivo Sanader – Ante Stamač: V tejto strašnej chvíli) a vyšiel len jeden preklad drámy (Miro Gavran: Drámy a komédie).

Spomínaná zbierka básní má podtitul „Antológia súčasnej chorvátskej poézie“ a vyšla na Slovensku veľmi aktuálne, v roku 1995, rok po vydaní originálu (*U ovom strašnom času*. Školska knjiga, Zagreb 1994).

Samozrejme, v práci o prekladoch nesmieme zabudnúť na hlavných aktérov prekladateľskej aktivity – prekladateľov.

Na prekladanie chorvátskej literatúry sa v danom období podieľalo 18 prekladateľov. Najaktívnejším z nich bol *Ján Jankovič* (pseudonym: Emil Hantel) so svojimi tridsiatimi tromi prekladmi. V slovenskom kultúrnom a literárnom živote je táto osobnosť známa už viac ako tridsať rokov. Od roku 1962 publikoval v novinách najmä preklady z literatúr národov bývalej Juhoslávie a články o recepcii týchto literatúr na Slovensku. Od roku 1967 mu začali vychádzať aj knižné preklady. Za prácu v oblasti umeleckého prekladu získal množstvo zahraničných ocenení a v roku 1993 mu predsedníctvo SAV udelilo *Striebornú čestnú plaketu Ľudovíta Štúra* za zásluhy v spoločenských vedách.

K ďalším aktívnym prekladateľom, ktorí sa aj osobne podieľajú na zlepšovaní kvality chorvátsko-slovenských vzťahov, patrí aj *Alica Kulihoová* a *Ferdinand Takáč* (obaja preložili 7 titulov). Zásluhou F. Takáča bol v roku 1999 v Záhrebe vydaný *Chorvátsko-slovenský slovník*, ktorý je prvým štandardným slovníkom vytvoreným spojením chorvátskeho a slovenského jazyka.

V desaťročí, na ktoré sme sa v práci sústredili, sa zaoberalo vydávaním prekladov chorvátskej literatúry 14 vydavateľstiev. Najviac titulov

vyšlo vo vydavateľstve *JUGA* (uvádza sa aj ako Vydavateľstvo Jána Jan-koviča), spolu 35 titulov. *JUGA* má už v názve obsiahnutú svoju orientáciu na vydávanie literatúry bývalej Juhoslávie a vyšlo tu viac ako osemdesiat publikácií.

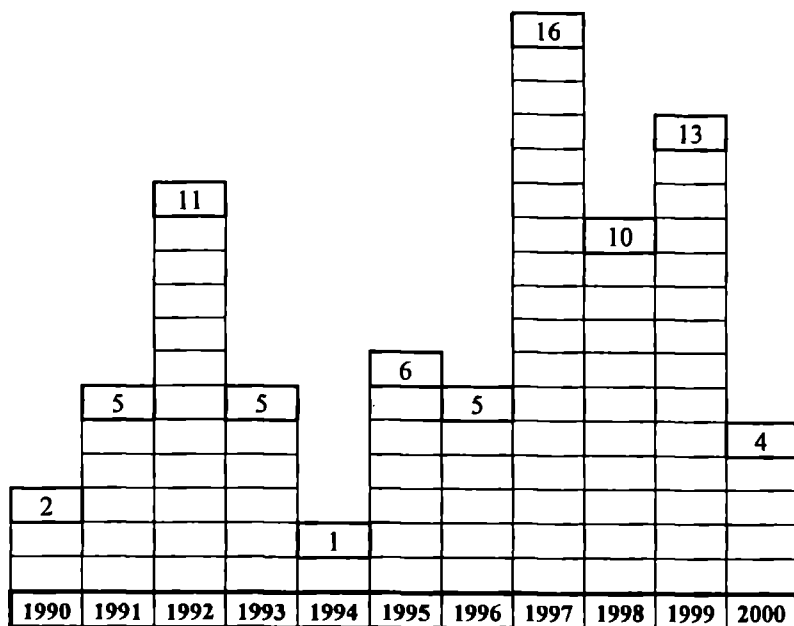
Veľmi plodná je v tomto smere tiež činnosť vydavateľstiev, ktorých dominantou je publikovanie náboženskej literatúry – *Dobrá kniha* (9 titulov), *Jas* (7 titulov) a *LÚČ* (4 tituly).

Je smutné, že vydávanie prekladovej literatúry sa stáva čoraz zložitejším. Krátenie dotácií, zvyšovanie daní, zvyšovanie cien papiera a tlačiarenských služieb, rozpad distribučnej siete – to všetko sú faktory, ktoré po revolúcii negatívne ovplyvnili kvalitu i kvantitu prekladaných diel.

Pestovanie kultúrnych osobitostí a historických vzťahov medzi národmi je jednou z hlavných úloh malých štátov. Vďaka prekladovej literatúre, ktorá je aktívnym činiteľom dejín spoločnosti, majú národy možnosť obohacovať svoje vedomosti a prezentovať sa vo svete.

Pre Chorvátov a Slovákov je dôležité v súčasnosti uvedomiť si, že ich kultúrne vzťahy už nie sú vzťahmi dvoch utláčaných národov, ale samostatných a nezávislých štátov, a kvalita by mala hrať hlavnú úlohu pri rozvíjaní ich spolupráce.

Počet prekladov v jednotlivých rokoch

Počet prekladov diel jednotlivých autorov v rokoch 1990–2000

Meno autora	Počet preložených titulov
Marija Jurić Zagorka	37
Tomislav Ivančić	7
Slavko Barbarić	4
Juraj Gusić	3
Josip Andrić	2
25 autorov	1

Vydavateľstvá

Názov vydavateľstva	Počet titulov vydaných v rokoch 1990–2000
JUGA	35
Dobrá kniha	9
SMENA	8
Jas	7
LÚČ	4
Mladé letá	4
USPO	3
Motýľ	2
DON BOSCO	1
Hudobné národné centrum	1
VEDA	1
Spolok chorvátsko-slovenského priateľstva	1
SERAFÍN	1
KALLIGRAM	1

Prekladatelia

Meno prekladateľa	Počet preložených titulov
Ján Jankovič (pseudonym Emil Hantel)	33
Ferdiš Takáč	7
Alica Kulihová	7
Michal Nadubinský	5
Štefan Gregorovič	5
Mária Ševčíková	4
Oľga Merkovičová	3
Maria Sapientia	3
Rastislav Popovič	3
Ján Takáč	2
Zlatko Klátik	1
Jarmila Horská	
Peter Čačko	
Peter Sedlák	
Jarmila Samcová	
Marián Kováčik	
Tomáš Čelovský	
Andrej Kopčok	

Literatúra:

- GOSTL, I.: Bohuslav Šulek: Otec chorvátskej odbornej terminológie. Spoločnosť chorvátsko-slovenského priateľstva, Zagreb 1997.
- HORÁK, E.: Panoráma chorvátsko-slovenských kultúrnych vzťahov. In: Chorvátsko/Slovensko. Historické a kultúrne vzťahy. Most, Zagreb 1998, s. 155–190.
- CHOMA, B.: Chorvátska literatúra. Slovník spisovateľov. LUFEMA, Bratislava 1997.
- JANKOVIČ, J.: Chorvátska literatúra v slovenskej kultúre I. (do roku 1938). Ústav svetovej literatúry SAV, Bratislava 1997.
- JELAČIĆ, D.: Povijest hrvatske književnosti. Naklada Pavičić, Zagreb 1997.
- KOLAROVÁ-DIMITRIJEVIČOVÁ, M.: Príspevok k oboznámeniu sa s chorvátsko-slovenskými vzťahmi do roku 1945. In: Chorvátsko/Slovensko. Historické a kultúrne vzťahy. Most, Zagreb 1998, s. 191–216.
- Záznamy rešeršnej služby Univerzitnej knižnice v Bratislave, február 2001.